

ВИДАТНІ ІМЕНА

УДК 630*3-057.4

Проф. В.П. Шлапак, д-р с.-г. наук; проф. О.М. Геркіял,
канд. с.-г. наук; доц. І.І. Мостов'як, канд. с.-г. наук –
Уманський НУС

З ПЛЕЯДИ СЛАВЕТНИХ: МИКОЛА ІВАНОВИЧ АННЕНКОВ

Висвітлено історичні події і славетні імена, чия діяльність пов'язана з історією створення Головного училища садівництва – нині Уманського НУС, подано біографію видатного ученого-викладача Миколи Івановича Анненкова, який з 1863 р. очолював Головне училище садівництва, а після його реорганізації (з 1868 до 1875 рр.) – Уманське училище землеробства і садівництва та "Царицин сад". Як видатний учений в галузі ботаніки, садівництва й лісівництва він викладав такі ж дисципліни в училищі.

Ключові слова: Микола Іванович Анненков, директор, ботанік, лісівник, фенолог, Уманський НУС.

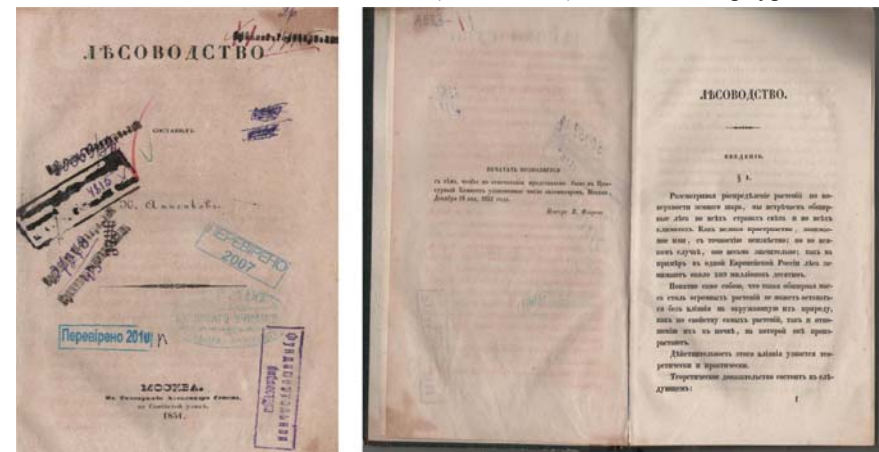
Вступ. В Уманському національному університеті садівництва (УНУС) відбулося святкування річниці факультету лісового і садово-паркового господарства. За ініціативи завідувача кафедри лісового господарства, доктора сільськогосподарських наук, професора, дійсного члена Лісівничої академії наук України В.П. Шлапака започатковано "Анненковські читання". 5 грудня 2013 року з нагоди 194-ї річниці від дня народження Миколи Івановича Анненкова та Дня факультету лісового і садово-паркового господарства відбулись "Перші Анненковські читання" за тематикою наукових досліджень: "Актуальні проблеми розвитку лісового

та садово-паркового господарства". У роботі міжкафедрального наукового семінару було заслухано 69 наукових доповідей, які презентував професорсько-викладацький склад факультету лісового і садово-паркового господарства, аспіранти та студенти.

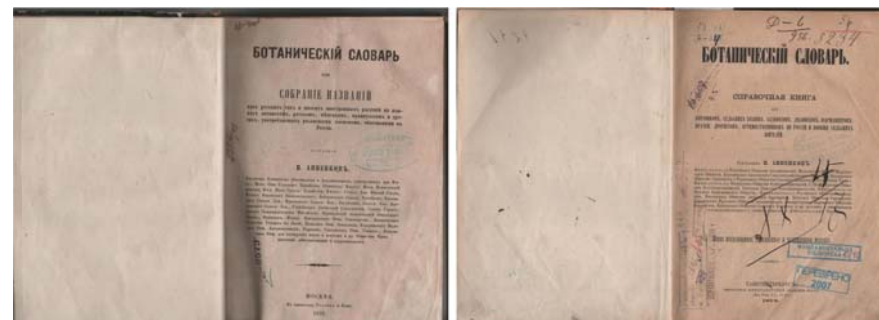
Микола Іванович Анненков (21.04.1819-25.12.1889) – видатний ботанік, фенолог, діяч лісового і сільського господарства, член-кореспондент Російської академії наук. З 1863 року – директор Головного училища садівництва, а після його реорганізації (з 1868 до 1875 року) – директор Уманського училища землеробства і садівництва та "Царициного саду".

Анненков М.І. введено в культуру насаджень Уманщини сосну кримську та створено водопостачальну систему для поливу плодкових і декоративних насаджень, яка проіснувала понад 80 років. Це було училище нового типу, де поряд з викладанням садівництва вводили додаткові дисципліни, що вивчалися в землеробських училищах країни. Крім садів, в училищі також було створено "практичне" поле й ферму [1-3, 15].

Як видатний учений в галузі ботаніки, садівництва й лісівництва він викладав ці ж фахові дисципліни в училищі. Крім цього, з 1860 р. працював редактором часопису "Сільське господарство", журналів "Записки Комітету лісівництва" та "Записки Комітету акліматизації", видавав "Газету для сільських господарів". М.І. Анненков опублікував два томи "Записок Комітету лісівництва" (1857 і 1859), "Лісівництво" для Землеробської школи (1851) та два видання "Ботанічного словника" (1859 і 1878) в Санкт-Петербурзі.

М.І. Анненков "Лісівництво", 1851 (Підручник для земських шкіл)

М.І. Анненков "Ботанічний словник" 1-ше та 2-ге видання

За успіхи в галузі садівництва й лісівництва його обрали членом-кореспондентом Російської академії наук, дійсним членом 15 вітчизняних і зарубіжних наукових товариств. Московське товариство любителів садівництва нагородило Миколу Івановича Середньою золотою медаллю, а вільне економічне товариство – Великою срібною. За "Ботанічний словник" Російська академія наук нагородила М.І. Анненкова Демидівською премією, а імператор Олександр II – діамантовим перснем із рубіном [1, 9].

Отже, досліджуючи славетні імена знаних працівників і випускників Уманського НУС, які присвятили своє життя лісівничим знанням, таких як О.Д. Нордманн, М.І. Анненков, В.А. Поггенполь, Ф.К. Клайда, В.В. Пашке-Сторінки пам'яті

вич, В.І. Едельштейн, М.В. Ткаченко, М.В. Третьяков, М.І. Сус, Т.Д. Лисенко та ін. безумовно варто відзначити постать М.І. Анненкова, який своєю працею створив училище нового типу, а в науці здобув всесвітню славу рідний альма-матер, нині Уманський національний університет садівництва.

Необхідно також зазначити, що на науковому семінарі "Перші Анненковські читання" здобутки М.І. Анненкова як ботаніка, фенолога, лісівника висвітлили в своїх працях О.М. Геркіял, В.П. Шлапак, І.І. Мостов'як [4], В.П. Шлапак, О.О. Заморський, І.В. Козаченко, М.І. Парубок [14], Н.В. Михайлова [6], Л.О. Цимбровська [12, 13]. Оскільки семінар був внутрішньовузівський, то на ньому постало питання про доцільність популяризації особистості М.І. Анненкова широкому колу лісівників, біологів, аспірантів та студентської молоді України, близького і далекого зарубіжжя.

Тому 14-16 травня 2013 р. в Уманському національному університеті садівництва відбудеться міжнародна науково-практична конференція "Другі Анненковські читання", яку спільно проводять факультет лісового і садово-паркового господарства Уманського національного університету садівництва Міністерства аграрної політики та продовольства України та лісгосподарський факультет Національного лісотехнічного університету України Міністерства освіти і науки України. Конференцію буде проведено за тематикою: "Актуальні проблеми розвитку лісового і садово-паркового господарства" і присвячено талановитому організатору, знаному ботаніку, фенологу, діячу лісового та сільського господарства Миколі Івановичу Анненкову.

Аналіз біографічних даних професора М.І. Анненкова за літературними джерелами

Досліджуючи біографічні дані М.І. Анненкова за літературними джерелами [1-3, 9, 10, 12-15], варто нагадати, що він народився 21 квітня 1819 р. у Псковській губернії в дворянській родині. Початкову освіту здобув у приватному пансіоні, потім навчався в гімназії в Москві. У 1843 році закінчив філософський факультет Московського університету й одержав науковий ступінь кандидата природничих наук. З 1844 р. працював учителем ботаніки Московської землеробської школи, з 1847 р. викладав географію в Московському Олександрівському сирітському інституті, а в 1851 р. М.І. Анненков призначений на посаду інспектора. Впродовж 1853-1863 рр. очолював Московську Землеробську школу та водночас комітет акліматизації Московського товариства сільського господарства.

У 1849-1851 рр. М.І. Анненков видав перший в Росії гербарій флори Московської губернії, де розглянув близько 800 видів рослин. У 1850 р., за дорученням Московського товариства сільського господарства, М.І. Анненков їздив у маєток Шатілова (село Мохове Тульської губернії) для вивчення способів культури лісу і огляду лісових розсадників, влаштованих лісничим Ф.Х. Майером. Цю поїздку описав під заголовком "Поїздка в село Мохове 1850" і тоді ж її було опубліковано в "Журналі Московського товариства сільського господарства" [1, 2].

Як директор Уманського училища землеробства і садівництва та "Царициного саду", вказують П.І. Мороз [7], В.П. Шлапак, О.О. Заморський, І.В. Козаченко, М.І. Парубок [14], М.І. Анненков стояв біля витоків організації Уманської лісівничої школи, славетної такими відомими лісівниками. З плеяди випускників цього навчального закладу, пізніше відомих вчених лісівників радянського періоду, є професори Ленінградської лісотехнічної академії – випускник 1899 року М.В. Ткаченко – завідувач кафедри загального лісівництва; випускник 1900 р. таксатор М.В. Третьяков; випускник 1903 р. агролісомеліоратор академік ВАСГНІЛ М.І. Сус, засновник та перший директор ВНІАЛМІ, випускник 1906 р. академік Т.Д. Лисенко – автор "Плану перетворення природи (1948 р.)". За час функціонування цього навчального закладу в ньому працювали багато визначних учених того часу [5], зокрема відомий у тодішній Російській імперії О.Д. Нордман – знаний дослідник лісів Причорномор'я, викладач дендрології, пізніше професор ботаніки й зоології, перший директор Головного училища садівництва (1844-1848); видатний ботанік, лісівник, фенолог М.І. Анненков – член-кореспондент Російської академії наук; відомий фенолог В.А. Поггенполь, який започаткував регулярні стаціонарні фенологічні спостереження за розвитком деревних рослин; Ф.К. Клайд, завідувач Уманським дендропарком при училищі садівництва, а пізніше – перший директор Нікітського ботанічного саду; професор В.В. Пашкевич, засновник навчального курсу декоративного садівництва й безпосередній творець ділянки "Англійський парк" дендропарку "Софіївка"; майбутній академік В.І. Едельштейн, якого після закінчення Санкт-Петербурзького лісового інституту було скеровано на посаду завідувача дендропарку при училищі й викладача курсу декоративного садівництва та інші.

Проте сам М.І. Анненков, як лісівник та автор підручника "Лісівництво" (1859 р.), залишається й нині маловідомим широкому колу лісівників України, хоча Уманська лісівнича школа є однією з найстаріших шкіл в Україні. Історія спеціальності "Лісівництво" розпочинається з 1844 року [4, 14, 15], коли вперше в Росії в м. Одесі на базі Імператорського ботанічного саду було створено "Головне училище садівництва", яке в 1859 р. було переведене в м. Умань. Так, за "Повелінням Височайшого Указу" у колишній Російській імперії було відкрито садівничий вищий навчальний заклад "Головне училище садівництва", з його лісівничим відділенням у м. Умані. Тут варто зазначити, що у "Постанові по сільськогосподарських навчальних закладах" [випуск 3, С.-Петербург, 1900 р. – С. 81-92] від 17 травня 1896 року було наказано: "Вважати лісівництво в Головному училищі садівництва основним предметом", а програми з теорії і практики лісівництва були перепрофільовані та розширені. Цим же розпорядженням було створено віддалене окреме лісове господарство "Білогрудівська дача" [1].

Як зазначають А.Ф. Головчук, А.У. Коваль, М.В. Недвига [1], за час роботи М.І. Анненкова на посаді директора Уманського училища землеробства і садівництва було придбано лісову дачу "Греків ліс", де було закладено нові розсадники деревних культур, побудовано водогін з джерел с. Війтівка

(нині Родниківка) з розгалуженою зрошувальною системою в саду, на парниках, городі, оранжереях і в парку "Софіївка".

Як видатний учений у галузі ботаніки, садівництва й лісівництва, М.І. Анненков збирав матеріал про рослинний світ Підмосков'я та понад десять років друкував статті у зарубіжних природничих журналах, а під час перебування в Умані продовжував роботу над новою редакцією "Ботанічного словника", який з доповненнями був надрукований у 1876 та 1878 рр. в Санкт-Петербурзі. Історично-науковий інтерес становить його монографія "Лісівництво" (1851) для Землеробської школи. У 1851 р. М.І. Анненков їздив до Лондона для огляду Всесвітньої виставки, де вивчав особливості викладання в різних західноєвропейських сільськогосподарських школах. У 1854 р. було обрано директором Лісового комітету, заснованого при Московському товаристві сільського господарства, і впродовж двох років він видав два томи "Записок Комітету лісівництва" (1857 і 1859). У 1857 р. М.І. Анненков – директор Комітету акліматизації рослин, заснованого тоді ж при Московському товаристві сільського господарства [1-3], а наступного року під його редакцією було видано перший том "Записок" цього Комітету. Вся увага М.І. Анненкова в цей час була зосереджена на акліматизації різних деревних і чагарникових порід та інших господарських рослин в саду Землеробської школи. Список рослин, які вирощувалися там, був опублікований в "Журналі садівництва" (1856). За наукові досягнення з акліматизації М.І. Анненкова було нагороджено у Парижі Великою золотою медаллю (річне засідання 12 лютого 1858 р.) [1-2]. У 1861-1863 рр. видавав "Газету для сільських господарів".

Необхідно також зазначити, що М.І. Анненков виявляв турботу про побут учнів та викладачів училища, забезпечуючи їх усім необхідним для життя і роботи. Автори виявили [1, 2, 10], що в одному з листів до управляючого Департаментом землеробства Міністерства державного майна в Російській імперії М.І. Анненков писав: "Извините, Ваше превосходительство, что я беспокою Вас подобной просьбой, но она существеннее всех. Я полагаю, что только тогда и можно быть требовательным, когда человек обеспечен. Только обеспеченный человек и может заниматься работой с любовью и дорожить своим местом. Я искренне и душевно желаю устроить Главное Училище Садоводства и довести его до цветущего состояния и прошу оказать мне в этом Ваше содействие".

В Уманському училищі землеробства й садівництва викладали повний курс землеробства та дисципліни, встановлені для землеробських шкіл, із значно розширеним, порівняно з іншими землеробськими училищами, викладанням садівництва, тобто це був новий тип училища, в якому, поряд з широким вивченням садівництва, було організовано викладання повного курсу землеробства і лісівництва.

Випускники училища цього періоду плідно працювали на ниві садівництва. Так, М.П. Колесников (випускник 1852 р.) працював в училищі старшим викладачем садівництва і головним садівником "Царициного саду" в Умані. Викладачем в училищі працював Л.Т. Лучинський (випускник 1859 р.), а помічниками головного садівника парку "Софіївка" були К.М. Ка-

рабетов (випускник 1861 р.), М.Ф. Гродзинський (випускник 1867 р.), І.А. Жуковський (випускник 1868 р.). Головним садівником Алупкінського парку (при маєтку графа М.С. Воронцова) працював А.К. Кебах (випускник 1860 р.).

В Уманському сільгоспінституті готували агролісомеліораторів до 1957 року. З 2002 р., вже при Уманському державному аграрному університеті, поновлено підготовку спеціалістів профілю садово-паркового господарства, а з 2006 р. – агролісомеліораторів, нині спеціалістів лісового і садово-паркового господарства.

Сьогодні на кафедрі лісового господарства навчальний процес з підготовки фахівців забезпечують доктори с.-г. наук, професори В.П. Шлапак і В.І. Білоус, кандидати біологічних наук С.С. Курка і В.Д. Мазуренко, кандидати с.-г. наук М.В. Шемякін, В.П. Кирилюк, Г.П. Ішук, С.А. Коваль, І.В. Козаченко, О.М. Баюра, викладачі О.С. Остапчук, В.П. Шпак, Л.О. Бабій, Н.Л. Піскун, В.Л. Кульбіцький, А.О. Василенко, лаборанти В.М. Поліщук та Н.М. Іваннікова, аспіранти С.А. Адаменко, І.Є. Іващенко, О.Ю. Марно-Куца, Ю.А. Запливана.

Навчальною й виробничою базою для підготовки спеціалістів поновлених спеціальностей слугують [7, 14]:

- Національний дендропарк НАН України "Софіївка" – НДІ НАН України з декоративним розсадником;
- Лісове урочище "Білогрудівська дача" (площа 452 га) НВВВ Уманського УНУС та плодово-декоративний розсадник при ньому;
- оранжерейно-тепличне господарство НВВВ УНУС;
- декоративний розсадник Уманьдержжкомунгоспу,
- окремі об'єкти ДП "Уманське лісове господарство", ДП "Лисянське лісове господарство", ДП "Звенигородське лісове господарство", ДП "Чигиринське лісове господарство".

Все це разом, як зазначає П.І. Мороз [4], є відповідною сучасною навчальною базою для підготовки спеціалістів з лісового і садово-паркового господарств.

Висновок. Як директор, науковець і педагог Микола Іванович Анненков, був яскравою та неординарною особистістю, людиною, яка залишила за собою велику кількість праць, написаних власноруч, вклавши в них глибину душі, силу знань і умінь, невтомну працю і наполегливість у досягненні мети. Він вирізнявся турботливим ставленням до студентів та співробітників.

Література

1. [Електронний ресурс]. – Доступний с http://www.dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/4154/Анненков
2. [Електронний ресурс]. – Доступний с http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Анненков,_Николай_Иванович
3. Венгеров С.А. Анненков Николай Иванович / С.А. Венгеров // Критико-биографический словарь русских писателей и ученых (от начала русской образованности до наших дней). – СПб. : Семеновская Типо-Литография (И. Ефрона). – 1889. – Т. I, вып. 1-21. А. – С. 591-595.
4. Геркіял О.М. Уманський національний університет садівництва: шлях від садівника до магістра садово-паркового господарства / О.М. Геркіял, В.П. Шлапак, І.І. Мостов'як // Актуальні проблеми розвитку лісового і садово-паркового господарства. – Сер.: Перші Анненковські читання : тези Міжнар. кафедр. наук. семінару. – Умань : Вид-во УНУС, 2013. – С. 4-11.

5. Косенко І.С. Садово-паркова освіта та проблеми підготовки фахівців / І.С. Косенко, В.П. Шлапак // Матеріали XII з'їзду Українського ботанічного товариства / редкол.: К.М. Ситник (відп. ред.) та ін. – Одеса, 2006. – С. 530-531.

6. Михайлова Н.В. Обзор литературы к первым Анненковским чтениям / Н.В. Михайлова // Актуальні проблеми розвитку лісового і садово-паркового господарства : тези Міжнарод. кафедр. наук. семінару. – Сер.: Перші Анненковські читання. – Умань : Вид-во УНУС, 2013. – С. 48-54.

7. Мороз П.І. Коло витоків Уманської лісівничої школи / П.І. Мороз // Матер. Міжнарод. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю витоків кафедри лісівництва НЛТУ України. – Львів : Вид-во НЛТУ України, 2006. – С. 76-77.

8. Мостов'як І.І. Ботанічні сади і парки як осередки екологічного виховання і освіти / І.І. Мостов'як, В.П. Шлапак, Г.І. Музика, В.Ф. Собченко // II-й Всеукраїнський з'їзд екологів з міжнародною участю (Екологія/Ecology-2009) : зб. наук. статей. – Вінниця : ФОП Данилюк, 2009. – С. 563-566.

9. Русский биографический словарь: Алексинский – Бестужев-Рюмин / Изд. под набл. предс. Импер. Рус. Историч. Об-ва А.А. Половцова. – СПб. : Тип. Гл. упр. делов, 1900. – Т. 2. – 796 с.

10. Софронов М.Е. Уманское училище садоводства и земледелия / М.Е. Софронов. – СПб. : Тип. В.Ф. Киршбаума, 1910. – 80 с.

11. Уманський державний аграрний університет: історія, сьогодення, славетні імена. – К. : У52 Грамота, 2009. – С. 70.

12. Цимбровская Л.А. (Музей Уманского аграрного университета) Биографическая справка / Л.А. Цимбровская.

13. Цимбровська Л.О. Автор "Ботанічного словника" / Л.О. Цимбровська // Актуальні проблеми розвитку лісового і садово-паркового господарства : тези Міжнарод. кафедр. наук. семінару. – Сер.: Перші Анненковські читання. – Умань : Вид-во УНУС, 2013. – С. 46-48.

14. Шлапак В.П. Професор М.І. Анненков як лісівник: маловідомі сторінки / В.П. Шлапак, О.О. Заморський, І.В. Козаченко, М.І. Парубок // Актуальні проблеми розвитку лісового і садово-паркового господарства : тези Міжнарод. кафедр. наук. семінару. – Сер.: Перші Анненковські читання. – Умань : Вид-во УНУС, 2013. – С. 11-16.

15. Карасюк І.М. Уманський сільськогосподарський ін-т (1844-1994) : монографія / І.М. Карасюк. – К. : Вид-во "Вища шк.", 1994. – 206 с.

Шлапак В.П., Геркиал А.М., Мостов'як І.І. Из плеяды знаменитых: Николай Иванович Анненков

Отражены исторические события и знаменитые имена, чья деятельность связана с историей создания Главного училища садоводства – теперь Уманского НС, приведена биография выдающегося ученого-преподавателя Николая Ивановича Анненкова, который в 1863 г. возглавлял Главное училище садоводства, а после его реорганизации – (с 1868 по 1875 гг.) Уманское училище земледелия и садоводства и "Царин сад". Как выдающийся ученый в области ботаники, садоводства и лесоводства, он преподавал такие же дисциплины в училище.

Ключевые слова: Николай Иванович Анненков, директор, ботаник, лесовод, фенолог, Уманский НУС.

Shlapak V.P., Herkiyal O.M., Mostovyak I.I. Among glorious: Mykola Annenkov

The historical events, famous names and biography of the outstanding researcher Mykola Annenkov are presented. In March 1863 he was at the head of the Main School of Horticulture and after its reorganization – from 1868 to 1875 – Uman School of Agriculture and Horticulture and the "Tsarina garden." As an outstanding scientist in the field of botany, horticulture and forestry, he taught those subjects in the college.

Keywords: Mykola Annenkov, director, botanist, forester, phenologist, Uman NUH.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

УДК 630*5.001.57 Проф. П.І. Лакида, д-р с.-г. наук; здобувач Ю.П. Швець¹ – НУ біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ОЦІНЮВАННЯ ЯКІСНИХ ОЗНАК КОМПОНЕНТІВ ФІТОМАСИ СТОВБУРІВ ДЕРЕВ СОСНИ КРИМСЬКОЇ

Представлено результати досліджень показників локальної природної та базисної щільності деревини та кори стовбурів дерев сосни кримської у штучних насадках АР Крим. Наведено математичні та графічні моделі зміни цих показників залежно від основних таксаційних показників дерев. Встановлено середні величини природної та базисної щільності компонентів фітомаси стовбурів.

Ключові слова: сосна кримська, локальна щільність, середня щільність, стовбур, деревина, кора.

Вступ. Сосна кримська є однією з головних лісотвірних порід Криму, що обумовлене її біологічними особливостями, які полягають у високій пластичності до розмаїття ґрунтів, типів лісорослинних умов, вертикальної зональності тощо. У лісах Кримського півострова зростає понад 45 тис. га насаджень за участю цієї деревної породи, що становить близько 20 % від укрітих лісовою рослинністю лісових ділянок [1].

Оцінка та моделювання зміни якісних компонентів фітомаси деревних стовбурів є невід'ємною частиною під час розроблення нормативно-інформаційного забезпечення оцінки компонентів фітомаси дерев та деревостанів головних лісотвірних порід України. Відомо, що ґрунтовні напрацювання у цій галузі науки належать О.І. Полубояринову [6], який на теренах колишнього СРСР та й України одержав детальну інформацію щодо щільності основних компонентів фітомаси стовбурів дерев головних лісотвірних деревних порід. В Україні такі дослідження здійснено у роботах П.В. Білея, І.С. Вінтоніва [2], П.І. Лакиди [4] та інших. За останні більш як чверть століття співробітники Національного університету біоресурсів і природокористування України (НУБіП України) у співпраці з науковцями інших науково-освітніх установ країни здійснюють систематичні дослідження якісних компонентів фітомаси дерев основних лісотвірних порід України, які опубліковані в нормативному довіднику [5].

Мета дослідження. Моделювання динаміки основних компонентів фітомаси стовбурів у деревостанах сосни кримської, які зростають у лісорослинних умовах АР Крим, потребує оцінки основних показників локальної та середньої щільності деревини та кори.

Щільність деревини (P), за визначенням О.І. Полубояринова [6], – це фізична величина, яка відображає масу натуральної деревини в одиниці об'єму. Вона прямо пропорційна масі й обернено пропорційна – об'єму ($P =$

¹ Наук. керівник: проф. П.І.Лакида, д-р с.-г. наук